

Archiv obce Záluží

1864–1945 (1954)

Inventář

EL NAD č.: 259

AP č.: 243

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Plasy 2010

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního fondu	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	7
III. Archivní charakteristika archivního fondu	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	7
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	8
Seznam použitých pramenů a literatury	9
Inventární seznam	11

I. Vývoj původce archivního fondu

Správa nad vesnickým obyvatelstvem spočívala do roku 1850 v rukou vrchnosti. V roce 1848 došlo ke zrušení poddanství, a tím i patrimoniální (vrchnostenské) správy, která pokračovala ve své úřední činnosti ještě po přechodnou dobu do roku 1850. Místo vrchnostenských panství se tak staly základem správy místní obce, a to na základě Stadionova prozatímního obecního zřízení č. 170 ze dne 20. března 1849, které stanovilo jako nejnižší články územní samosprávy obce. Vycházelo se hlavně z josefínských katastrálních obcí, s tím rozdílem, že sídliště se mělo stát buď obcí, anebo součástí obce jako tzv. osada.

V každé obci byly zřízeny dva orgány – obecní výbor (volený na tři roky) a obecní představenstvo. Obecní výbor byl kolegiální orgán, rozhodující většinou hlasů. Měl usnášecí a dozorčí moc a ze svého středu si volil obecní představenstvo, složené z obecního představeného – starosty, jenž prováděl usnesení obecního výboru, a alespoň dvou radních.

Činnost obecní samosprávy byla zahájena v roce 1850, když začaly fungovat i nově zřízené státní politické úřady. Po pádu absolutismu a vydání Říjnového diplomu byl roku 1862 vydán rámcový říšský obecní zákoník, který měl v některých svých ustanoveních přímou platnost, zatímco jiné jeho předpisy byly realizovatelné prostřednictvím zemských prováděcích zákonů. V roce 1863 vešlo v platnost obecní zřízení a řád volební pro Slezsko a v roce 1864 i pro Moravu a Čechy. Tato zřízení se vztahovala na všechny obce s výjimkou statutárních měst a v mnohém navazovala na Stadionovo prozatímní obecní zřízení. Podrobněji rozváděla ustanovení o místní obci a její působnosti (samostatné a přenesené), o osobách v obci, o působení obecního výboru, představenstva, o dohledu nad obcí, o spojení obcí, o hospodářství obecním atd.

Po vzniku ČSR bylo nutné novelizovat ustanovení o volebním řádu i o obecním zřízení, což se stalo zákony č. 75/1919 Sb. a č. 76/1919 Sb. Podle novely stálo v čele obce obecní zastupitelstvo (dřívější obecní výbor), které si ze svého středu volilo obecní radu (dřívější obecní představenstvo), tvořenou starostou a radními. Kromě toho byly v obcích zřizovány obecní komise, z nichž komise finanční a letopisecká byly ustavovány obligatorně, založení jiných komisí záviselo na rozhodnutí zastupitelstva. Nově zavedenou institucí se stal také obecní trestní senát, složený ze starosty a dvou členů obecní rady, který vykonával trestní působnost obce. Pokud zemský úřad rozpustil obecní zastupitelstvo, bylo povinností příslušného okresního úřadu stanovit pro obec přechodný orgán, a to vládního komisaře nebo správní komisi. Mimořádný orgán pak vedl správu obce až do volby nového obecního zastupitelstva.

Pravomoce obecní samosprávy však byly po roce 1918 postupně omezovány posilováním vlivu státních úřadů, což pokračovalo i v období existence Protektorátu Čechy a Morava. Volby do zastupitelstev se od roku 1938 nekonaly a uvolněná místa byla obsazována kandidáty, které schvaloval úřad německého oberlandráta. Volba starostů byla potvrzována říšským protektorem, později rovněž oberlandráty, a orgány německé moci měly rozhodující slovo i v záležitostech schvalování dosazených vládních komisařů, členů zastupitelstev nebo obecních správních komisí. Na základě vládního nařízení č. 4 ze dne 5. května 1945 obecní úřady zanikly a byly nahrazeny místními národními výbory.

Záluží leží 7 km severně od Plzně na stejnojmenném katastrálním území v nadmořské výšce 350 m. Jméno vsi označovalo obyvatele místa *za luhem* nebo *za lúží*. Ves pravděpodobně náležela plaskému klášteru. V písemných pramenech je poprvé zmiňována v roce 1358, kdy si Racek (či Bořek) z Někmiře pronajal od kláštera v Plasích vrch blízko Záluží na dobývání mlýnských kamenů. Na počátku 16. století je Záluží uváděno jako součást bělského panství. Při tomto dominiu zůstala ves do roku 1651, kdy byla společně se statkem Někmiř a dalšími 7 vesnicemi prodána hraběti ze Sinzendorfu. V letech 1652–1707 držela nekmiřské panství hrabata z Götzu, poté přešlo sňatkem na hrabata z Vrtby. V době zrušení vrchnostenské správy patřila ves stále k tomuto dominiu, jehož posledním patrimoniálním držitelem byl Jan kníže z Lobkovic a z Vrtby.

V novém územněsprávním členění v letech 1850–1945 připadla místní obec Záluží do kraje Plzeňského, politického a soudního okresu Plzeň (od roku 1942 označovaného jako Plzeň-venkov). Pouze v letech 1855–1868 obec náležela do smíšeného politicko-soudního okresu Plzeň. K přiděleným místům obce patřily lokality Krkavec a Orlík.

Fara a škola pro obec se nacházely v nedalekých Ledcích. V roce 1893 byla v Záluží zřízena jednotřídní obecná škola v domě čp. 22 a o 4 roky později pro ni byla firmou Müller a Kapsa vystavěna nová školní budova. Záluží náleželo k obvodu poštovního úřadu v Plzni, ale někdy v 90. letech 19. století bylo začleněno k obvodu poštovního úřadu v Třemošné, kde byla také četnická stanice i nejbližší železniční stanice na trati plzeňsko-březenské. Obcí procházela okresní silnice Třemošná – Záluží – Ledce a Záluží – Horní Bříza. Obě byly vybudovány ještě před rokem 1918.

Vývoj obce s převážně českým obyvatelstvem byl od konce 19. století ovlivňován továrnami v Třemošné, Horní Bříze, Ledcích a v Plzni, v nichž byla zaměstnána řada zdejších občanů. Také na zálužském katastru byly zřizovány menší průmyslové závody. V roce 1858 bylo na Orlíku objeveno první kaolinové ložisko v kraji, které si v roce 1887 pronajal plzeňský továrník Emil Škoda a v malé šamotce zde začal vyrábět ohnivzdorné zboží. V roce 1906 je ale Škoda pronajal Západočeským kaolinkám. Protože však obě firmy porušily pachtovní smlouvu s obcí Záluží, byla na ně představiteli obce v roce 1917 podána žaloba. Soudní spor trvající dva roky nakonec skončil smírem. Další ložisko kaolinu bylo objeveno na severovýchodním svahu Krkavce. J. D. Starck zde začal někdy po roce 1864 těžit kaolin a vystavěl zde také plavírnu. Pozemky měly posléze pronajaty Západočeské kaolinky.

Provozy na těchto dvou lokalitách byly patrně zastaveny ještě před rokem 1917. Nicméně obec dále pronajímala své pozemky, převážně pro těžbu hlín, okru a kamene (Západočeským kaolinkám, firmám Fencel a Marek, Platinon, bratři Mráčkové a Plesinger). Činnost některých těchto firem však způsobovala obci nemalé škody, např. poddolování pozemků, ničení cest nebo nepovolené zkušební vrty.

Souvislejší informace o činnosti obecního úřadu pocházejí z let 1914–1945. Během první světové války byla ustanovena komise žňová, aprovizační, zdravotní a pro klasifikaci koní. Krátce po ukončení válečného konfliktu v roce 1918 byla zvolena místní hospodářská rada a dvanáctičlenná komise pro udržování pořádku. Po celou tuto těžkou dobu stál v čele obce Jan Telín. Padlým vojínům ze Záluží byl roku 1920 vystavěn pomník, jehož autorem byl Karel Zeithaml, majitel cihelny a rovněž tvůrce sochy Mistra Jana Husa (1915), stojící při silnici k Třemošné.

Volba prvního obecního zastupitelstva v samostatném československém státě se uskutečnila v roce 1919. Ve volbách kandidovaly dvě strany – sociálně demokratická a republikánská. Obě strany měly v obci nejen své místní politické organizace, ale i pobočná sdružení (Dělnická tělocvičná jednota, domkářské sdružení). Sociální demokracie měla v Záluží pevnou pozici a až do zániku ČSR vítězila ve všech obecních volbách. Starostou se v roce 1919 stal sociální demokrat Jan Čábal, který tuto funkci zastával do roku 1938, kdy byl do čela obce zvolen Josef Ježek.

Ještě v letech 1919–1920 byla v činnosti aprovizační a žňová komise i místní hospodářská rada. K nim pak ještě přibýly komise pro vyšetřování ploch osevu a pro upravení mlecích a chlebových lístků. K dalším pomocným orgánům obce patřily komise finanční, letopisecká, stavební, pro živelné pohromy, bytová, pozemková a osvětová. V činnosti byl také obecní trestní senát, honební výbor a knihovní výbor (rada). V období samostatné ČSR byly zřizovány další komise, kupř. nákazová či pro chov hospodářských zvířat. Kvůli plánované elektrifikaci obce byla v roce 1927 zvolena elektrizační komise. Tento projekt za téměř 129 000 Kč byl realizován v roce 1929 a obec si na něj vypůjčila 110 000 Kč u Okresní hospodářské záložny v Plzni.

Představitelé obce ustanovovali obecního hajného, zvoníka, nočního hlídače, policejního komisaře, lesního a polního hlídače, ohledače masa a dobytka, dozorce ovocného stromoví, odhadce soukromého majetku, členy do Místní školní rady v Záluží, zástupce do Újezdní školní rady v Třemošné, otce chudých, obecního vážného a lesního hospodáře, který navíc dohlížel na cesty a lomy. Kronikářem se v roce 1921 stal zdejší učitel Karel Bouška, po jehož odchodu v roce 1923

pokračovali ve vedení kroniky další učitelé – Josef Michálek (1923–1931) a František Wollner (1931–1932). Pro nezájem nového řídícího učitele Emila Šmída byla funkce kronikáře v roce 1932 svěřena Josefu Huclovi, úředníkovi z čp. 123. Na sklonku roku 1940 musela být pamětní kniha odevzdána plzeňskému okresnímu úřadu. Kronikář Hucl ale i nadále zaznamenával místní i světové události, které pak v roce 1948 zapsal do vrácené pamětní knihy.

Obec vlastnila vedle pozemků a lesů také kapličku zasvěcenou sv. Janu Nepomuckému a domy čp. 10 (obecní pastuška) a čp. 15 (obecní kovárna). Obecní pastuška zřejmě sloužila také jako obydlí pro místní zchudlé občany. Kvůli rekonstrukci okresní silnice musela být v roce 1933 zbořena. Ještě téhož roku však nechala obec vystavět nový objekt za 58 000 Kč. K těmto dvěma budovám pravděpodobně někdy po roce 1918 přibýly ještě obecní domy čp. 44 (na Orlíku) a 42 (asi na Krkavci), jejichž prostory obec pronajímala.

Podle dochovaných písemností obecního úřadu se schůze obecních orgánů konaly – patrně od poloviny 20. let 20. století – ve školní budově. V roce 1938 bylo usneseno zadaptovat místnosti bývalé kovárny čp. 15 pro účely obecního úřadu. Nepodařilo se však zjistit, zda k plánované rekonstrukci vůbec došlo.

Činnost obecního úřadu byla ukončena 5. května 1945 ustavením prozatímního desetičlenného místního národního výboru v čele s Josefem Ježkem.

Počet obyvatel a domů

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1850	278	neuvedeno
1869	297	39
1880	348	45
1890	413	51
1900	445	62
1910	553	76
1921	587	86
1930	671	121

Seznam doložených starostů

Filip Pešek	1867 ?–1876 ?
Václav Skala	doložen 1882
František Marek	1885 ?–1892 ?
Václav Klail	1893 ?–1896 ?
Antonín Pešek	1899 ?–1903
Antonín Pěnkava	1903–1914
Jan Telín	1914–1919
Jan Čábal	1919–1938
Josef Ježek	1938–1945

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Fond Archiv obce Záluží tvoří archiválie vzniklé z činnosti Obecního úřadu v Záluží. Jedná se o 16 úředních knih, 3 kartony spisového materiálu a 4 mapy. Schůze obecních orgánů se asi od poloviny 20. let 20. století konaly ve školní budově. Nepodařilo se ale zjistit, zda zde byla ukládána i obecní agenda. V roce 1938 bylo rozhodnuto upravit bývalou obecní kovárnu čp. 15 pro potřeby obecního úřadu, avšak z dochovaných archiválií není zřejmé, jestli k plánované adaptaci vůbec došlo a obecní úřad do tohoto domu přesídlil. Rovněž není evidentní, jakým způsobem byly písemnosti ukládány. Pouze některé dochované spisy ze 30. a 40. let 20. století jsou označeny číslem jednacím.

Základní evidenci fondu vypracoval Ing. E. Kohlík v roce 1958 v Okresním archivu v Plzni. Po jeho spojení s Archivem města Plzně v roce 1959 přešel fond do péče tohoto archivu a v říjnu roku 1963 byl předán Okresnímu archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích (č. přírůstkové 185). Další písemnosti obecního úřadu byly do okresního archivu převzaty 15. července 2004 z Městského úřadu v Třemošné (č. přírůstkové 19/04). Kronika obce založená roku 1921 nebyla do archivu nikdy předána a v době zpracování fondu se nacházela na Městském úřadě v Třemošné.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Původcem archivního fondu AO Záluží je Obecní úřad v Záluží. Pořádání a inventarizace proběhly na základě metodického pokynu Archivní správy MV (Metodický návod na pořádání a inventarizaci archivních fondů Archiv obce, Archivní správa MV v Praze dne 31. ledna 2000, čj. AS/1-284/2000) a Metodického pokynu ředitele SOA v Plzni pro zpracování a tvorbu archivních pomůcek z 12. 3. 2010.

Nedochovaly se žádné zprávy či protokoly o možných archivních prohlídkách či skartacích před rokem 1963. Základní evidenci archivního materiálu provedl v roce 1958 Ing. E. Kohlík.

Časový přesah u inv. č. 5, 6 a 27 je dán následnými zápisy místního národního výboru. Tyto archiválie byly ve fondu ponechány, jelikož většina údajů vznikla v období existence obecního úřadu. Kniha inv. č. 2 sloužila nejen k pořizování zápisů ze schůzí obecních orgánů a místní školní rady, ale také k evidenci příjmů a vydání starousedlých.

Při pořádání fondu AO Záluží byl převeden pokladní deník chudinského fondu z let 1937–1950 o rozsahu 0,01 bm do fondu Místní národní výbor Záluží. Většina jeho zápisů totiž vzešla z činnosti tohoto původce.

V průběhu inventarizace nebyly vyřazeny žádné písemnosti. Celkový rozsah fondu činí 0,66 bm. Písemnosti jsou až na některé dvojjazyčné německo-české tiskopisy psané převážně česky. Archiválie inv. č. 1–5 byly zařazeny do I. kategorie, ostatní do II. kategorie. Kromě některých písemností (inv. č. 12–16) nepatrně poškozených plísněmi se archiválie v době zpracování fondu nacházely ve vyhovujícím stavu, nevyžadujícím restaurátorský ani konzervátorský zásah.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z dochovaných archiválií fondu AO Záluží lze získat poměrně ucelený obraz o fungování zdejší samosprávy v letech 1914–1945. Nejvíce údajů poskytují zápisy ze schůzí obecních orgánů (inv. č. 1–6). Dalším hodnotným pramenem je kronika obce Záluží 1921–1974, uložená na Městském úřadě v Třemošné, v níž jsou zaznamenány nejen kulturní a společenské události, ale také informace o činnosti obecního úřadu (volby, obecní funkcionáři a zaměstnanci, pronájmy pozemků k těžbě apod.). V SOkA Plzeň-sever je k dispozici fotokopie této pamětní knihy. Fond obsahuje i badatelsky hojně využívané stavební spisy a plány jednotlivých domů a hospodářských

budov. Většina z nich pochází z 2. poloviny 19. a z počátku 20. století, jen minimum se jich dochovalo z období samostatné ČSR, kdy byla v obci vystavěna řada domů, především v lokalitě zvané Kytory (případně Kytorky).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Fond Archiv obce Záluží uspořádala Kateřina Nová a Zuzana Kliková. Inventář zpracovala Zuzana Kliková v březnu 2010 a čistopis pomůcky zhotovila v prosinci 2010 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích.

V Plasích 6. 12. 2010

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Seznam použitých pramenů a literatury

- Bukačová, I. – Fák, J. a kol. *Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 7*. Plzeň, 1996.
- Dundera, J. A. *Království české statisticky-polohopisně popsané. I. díl – Kraj plzeňský*. Praha, 1845.
- Flögel, J. *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře*. Praha, 1933.
- Hledíková, Z. – Janák, J. – Dobeš, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Jihlava, 2005.
- Chytil, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha, 1931.
- Kotyška, V. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha, 1895.
- Pamětní kniha obce Záluží 1921–1974* [fotokopie]. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, 2010.
- Nováková, B. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla N–Ž*. Praha, 1991.
- Palacký, F. *Podrobný popis Království českého*. Praha, 1848.
- Popis školního okresu Plzeňského*. Plzeň, 1896.
- Profous, A. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. IV. díl – S–Ž*. Praha, 1957.
- Reichsgesetzblatt*, 1849.
- Reichsgesetzblatt*, 1862, Teil IV., (Nr. 13, 5. 3.).
- Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970*. Praha, 1970.
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1919 (částka 16., 31. 1. a 7. 2.).
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, 1945 (částka 3., 5. 5.).
- Schwarz, F. *Výklad zákona obecního: zřízení obecní a řád volení v obcích*. Praha, 1898.
- Seznam míst v Království českém*. Praha, 1872.
- Seznam míst v Království českém*. Praha, 1886.
- Seznam míst v Království českém*. Praha, 1893.
- Seznam míst v Království českém*. Praha, 1907.
- Seznam míst v Království českém*. Praha, 1913.

Statistický lexikon obcí v Čechách. Praha, 1924.

Statistický lexikon obcí v Zemi české. Praha, 1934.

Sýkora, M. – Drozda, R. *1873–2003. Plzeňsko-břeženská dráha 130 let.* 2003.

Tereziánský katastr český. Praha, 1964.

Verzeichniss der Orts-Gemeinden im Königreiche Böhmen. Prag, 1861.

Zákony a nařízení pro Království české, 1864 (částka 2., 16. 4.).

Zevrubný popis rozdělení země Království českého. Praha, 1854.

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
I. Knihy			
1	Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva (výboru), rady, komisí, honebního výboru a místní školní rady (26. 7. 1914–29. 4. 1936)	1914–1936	K 1
2	Zápisy ze schůzí obecní rady, komisí, místní hospodářské rady, trestního senátu, honebního výboru a místní školní rady (10. 11. 1918–28. 11. 1926) Kniha pro příjem a vydání starousedlých 1907–1912	1907–1926	K 2
3	Zápisy ze schůzí obecní rady, komisí, trestního senátu, honebního výboru a místní školní rady (14. 1. 1927–18. 10. 1930)	1927–1930	K 3
4	Zápisy ze schůzí obecní rady, komisí a trestního senátu (20. 10. 1930–14. 8. 1935)	1930–1935	K 4
5	Zápisy ze schůzí obecní rady, komisí a trestního senátu (31. 8. 1935–24. 2. 1954)	1935–1944 (1954)	K 5
6	Zápisy ze schůzí místní osvětové komise	(1920) 1924–1938 (1946)	K 6
7	Matrika usedlých a neusedlých (bydlících v nájmu) příslušníků a osob cizích usedlých	[1907]–1943	K 7
8	Ohlašovací kniha cizích příslušníků	1935–1941	K 8
II. Spisový materiál			
Spisy			
9	Domovské právo	1909–[1941]	N 1
10	Zápisy z voleb a schůzí obecních orgánů	1903–1914	N 1
11	Obecní zaměstnanci (hajný, polní hlídač)	1885–1941	N 1
12	Pozemkové a parcelní záležitosti	1891–1937	N 1
13	Pronájem pozemků k těžbě; pronájem rybníka	1940–1942	N 1
14	Stavba silnice Záluží – Horní Bříza	1895–1911	N 1
15	Návrh na zřízení kanálu v obci	1901	N 1
16	Stavební spisy a plány domů a hospodářských budov (seřazeno dle čísel popisných)	1864–1940	N 1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
17	Stavební spisy a plány domů a hospodářských budov (seřazeno abecedně podle jmen stavebníků)	1867–1943	N 2
18	Chudinské záležitosti, starobní a sociální podpory	1901–1940	N 2
19	Domobranecké seznamy	[1914]–1918	N 2
20	Spory o užívání obecního statku	1909–1912	N 2

III. Účetní materiál

1. Účetní knihy

21	Hlavní kniha	1938	K 9
22	Hlavní kniha	1939	K 10
23	Hlavní kniha	1940	K 11
24	Hlavní kniha	1941–1942	K 12
25	Hlavní kniha	1943	K 13
26	Hlavní kniha	1944	K 14
	<i>Hlavní kniha 1945</i>		<i>MNV Záluží</i>
27	Pokladní deník	1940–1945 (1947)	K 15
	<i>Pokladní deník chudinského fondu 1937–1950</i>		<i>MNV Záluží</i>
28	Inventář obecního jmění	1886	K 16

2. Účty

29	Kvitance	1893–1909	N 3
----	----------	-----------	-----

IV. Mapy

30	Hospodářská mapa obecního lesa I. díl Autor, místo a měřítko neuvedeny, rukopis, papír, 62 x 41 cm	1886	M 1
----	--	------	-----

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
31	Hospodářská mapa obecního lesa II. díl Autor, místo a měřítko neuvedeny, rukopis, papír, 57 x 41 cm	1886	M 2
32	Hospodářská mapa obecního lesa III. díl Autor, místo a měřítko neuvedeny, rukopis, papír, 57 x 41 cm	1886	M 3
33	Hospodářská mapa obecního lesa IV. díl Autor, místo a měřítko neuvedeny, rukopis, papír, 57 x 41 cm	1886	M 4

Název archivní pomůcky:	Archiv obce Záluží
Značka archivního fondu:	AO Záluží
Časový rozsah:	1864–1945 (1954)
Počet evidenčních jednotek:	23 (16 úředních knih, 3 kartony, 4 mapy)
Počet inventárních jednotek:	33
Rozsah v bm:	0,66
Stav ke dni:	6. 12. 2010
Zpracovatelé archivního fondu:	Kateřina Nová, Zuzana Kliková
Zpracovatel archivní pomůcky:	Zuzana Kliková
Počet stran:	15
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková dne 6. 12. 2010 – č. j. SOAP/060-452/2010